

Верховний
Суд

Висновки ВП ВС у справах про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки

Петров Євген Вікторович
Суддя КЦС ВС

Всеукраїнській семінар
«Страхові спори та окремі аспекти відшкодування
шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки»

1. Постанова ВП ВС від 19 липня 2023 року у справі № 910/16820/21 (провадження № 12-44гс22)

застосування п. 36.5 статті 36 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» - щодо питання про те, чи є пеня, 3 % річних, інфляційні втрати основним зобов'язанням (шкодою) у розумінні цивільного законодавства та Закону № 1961-IV та чи вважається сплата МТСБУ виплати (шкоди), регламентованої підпунктом «г» пункту 41.1 статті 41 зазначеного Закону № 1961-IV, повним виконанням зобов'язання?

НВ - МТСБУ відшкодовує шкоду у випадках, чітко передбачених положеннями Закону № 1961-IV, одним з яких є встановлення недостатності коштів та/або майна страховика, якого визнано банкрутом та ліквідовано, для виконання зобов'язань за договорами страхування цивільно-правової відповідальності, що здійснюється за рахунок фонду захисту потерпілих.

МТСБУ приймає на себе зобов'язання із відшкодування шкоди страховика, що визнаний банкрутом та ліквідується, лише за зобов'язаннями, для погашення яких у цього страховика недостатньо майна, тобто у цьому разі виступає спеціальним суб'єктом у сфері обов'язкового страхування, що фактично гарантує постраждалій особі (потерпілому) отримання належної їй регламентної виплати попри банкрутство та ліквідацію страховика, майна якого виявилось недостатньо для погашення акцептованих вимог кредиторів у процедурі банкрутства.

Виходячи зі змісту пункту 36.5 статті 36 Закону № 1961-IV, за прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика саме він має сплатити пеню, передбачену наведеним положенням, особі, яка має право на таке відшкодування, натомість за прострочення здійснення регламентної виплати з вини МТСБУ пеня нараховується за час такого прострочення і у такому разі Бюро має обов'язок сплатити її. МТСБУ не є правонаступником ліквідованого страховика.

Враховуючи наведене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 07.09.2021 у справі № 910/14293/19, згідно з яким за змістом положень пункту 20.3 статті 20, підпункту «ґ» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV, що регулюють правила переходу від ліквідованого страховика до МТСБУ обов'язків за договором страхування, МТСБУ виконує обов'язки цього страховика відповідно до умов договору страхування в повному обсязі, а МТСБУ не звільняється від обов'язку сплачувати за страховика, що допустив прострочення виплати суми страхового відшкодування, передбачені законом

2. **Додатково звертаємо увагу на пов'язану** Постанову ВП ВС від 22 лютого 2022 року у справі № 201/16373/16-ц (провадження № 14-27цс21)

У разі нездійснення страхової діяльності, позбавлення ліцензії та/або виключення страховика зі складу Моторного (транспортного) страхового бюро України страховик зобов'язаний виконати всі договірні зобов'язання з відшкодування шкоди за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності, укладеними до цього.

МТСБУ має зобов'язання на відшкодування шкоди замість страховика лише в разі визнання його банкрутом та/або ліквідації як юридичної особи за умови недостатності коштів і майна страховика для здійснення страхових виплат.

3. Постанова ВП ВС від 14 червня 2023 року у справі № 125/1216/20 - щодо повернення залишків знищеного автомобіля

За змістом статті 30 Закону № 1961-IV транспортний засіб вважається фізично знищеним, якщо його ремонт є технічно неможливим чи економічно необґрунтованим. Ремонт вважається економічно необґрунтованим, якщо передбачені згідно зі звітом (актом) чи висновком про оцінку, виконаним оцінювачем або експертом відповідно до законодавства, витрати на відновлювальний ремонт транспортного засобу перевищують вартість транспортного засобу до ДТП. Якщо транспортний засіб вважається знищеним, його власнику відшкодовується різниця між вартістю транспортного засобу до та після ДТП, а також витрати на евакуацію транспортного засобу з місця ДТП.

Таким чином, ремонт автомобіля, державний реєстраційний номер НОМЕР_2, вважається економічно необґрунтованим, а отже, автомобіль вважається фізично знищеним.

Порядок відшкодування завданої позивачу шкоди мав відбуватися в порядку, визначеному статтею 30 Закону № 1961-IV, і позивач мав передати залишки транспортного засобу відповідачу як особі, яка відповідає за завдану шкоду, чим набути право отримати від останнього відшкодування шкоди в розмірі, який відповідає вартості транспортного засобу до ДТП.

4. Постанова ВП ВС від 29 червня 2022 року у справі № 477/874/19 (провадження № 14-24цс21) - відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки третім особам.

Велика Палата Верховного Суду мала відповісти на такі питання:

- 1) за яких умов за шкоду, завдану пасажирові внаслідок зіткнення декількох транспортних засобів, власники (володільці) таких засобів відповідають незалежно від їхньої вини?
- 2) як визначити розмір відшкодування майнової шкоди, завданої фізичній особі-підприємцю у зв'язку з тимчасовою втратою її працездатності?
- 3) які обставини враховує суд, визначаючи розмір грошового відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок ушкодження здоров'я у ДТП, спричиненій іншими, ніж потерпілий, особами?
- 4) у якому обов'язку страхувальник і його страховик мають відшкодувати майнову та моральну шкоду пасажирці автомобіля, яка потерпіла у ДТП, спричиненій зіткненням кількох транспортних засобів?

1.ВП ВС конкретизувала правові висновки ККС ВС та КЦС ВС щодо застосування частини другої статті 1188 ЦК України, визначивши, що припис частини другої статті 1188 ЦК України щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки третім особам, застосовний не тоді, коли встановлена вина кожного з власників (володільців) транспортних засобів, унаслідок взаємодії яких завдана шкода третій особі (тобто не тоді, коли встановлено невжиття залежних від цих власників (володільців) заходів для запобігання заподіяння такої шкоди), а тоді, **коли поведінка кожного з власників (володільців) була неправомірною** (зокрема, якщо кожен із них порушував правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, у зв'язку із чим відбулася вказана взаємодія та була завдана шкода третій особі). Встановлення неправомірності діяння кожного з власників (володільців), які спільно завдали шкоди третій особі внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, достатньо для покладення на цих власників (володільців) солідарного обов'язку з відшкодування шкоди.

2.Іншими словами - ВП ВС погоджується, що повинен сплачувати СК та винуватець, але не тому, що суди не встановили **вини** водія автомобіля, в якому їхала позивачка, у спричиненні ДТП і завданні шкоди, а тому, що не встановили у його діях **ознак неправомірної поведінки під час керування автомобілем і зв'язку між такою поведінкою та завданою позивачці шкодою**.

За змістом частини другої статті 1188 ЦК України іншою особою, якій унаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки власники (володільці), наприклад, транспортних засобів спільно завдали шкоди, є будь-яка третя особа. Вона може бути, зокрема, пішоходом або пасажиром транспортного засобу, від зіткнення із яким іншого транспортного засобу завдано шкоди. Іншою, ніж та, яка завдала шкоди, особою може бути і власник транспортного засобу, який передав право керування, а сам був пасажиром.

Приписи ст. 1188 ЦК України та пункту 36.3 статті 36 Закону № 1961-IV застосовні у тому разі, якщо декілька осіб є саме **відповідальними за завдану шкоду**, тобто якщо вони спільними неправомірними діями чи бездіяльністю її завдали. За таких умов не має значення вина кожного з них у завданні шкоди. Останню вони зобов'язані відшкодувати у відповідній пропорції незалежно від вини.

6. Постанова ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 147/66/17 - чи є нездійснення потерпілою особою всупереч своїм власним інтересам обов'язку звернутися до страховика із заявою про страхове відшкодування впродовж одного року (з моменту скоєння дорожньо-транспортної пригоди) підставою припинення права вимоги до завдавача шкоди і обов'язку такої особи відшкодувати завдану нею шкоду.

- Право потерпілого на отримання відшкодування завданої йому шкоди шляхом виконання страховиком узятих на себе зобов'язань не є безумовним, а пов'язується з поданням до такого страховика заяви про здійснення страхової виплати (відшкодування), що у свою чергу законодавець обмежує річним строком з моменту скоєння відповідної ДТП. Річний строк є преклюзивним і поновленню не підлягає.

- Разом з тим, ані Закон №1961-IV, ані ЦК України, ані будь-який інший закон не передбачає в цьому випадку припинення взагалі права потерпілою особи на отримання відшкодування або на задоволення позову як, наприклад, передбачено ЦК України при пропуску позовної давності.

- З огляду на те, що пропуск річного строку звернення із заявою до страховика (страхової компанії) не зазначений у законодавстві (стаття 12 ЦК України) як підстава для припинення матеріального права, цей строк не може бути розцінений як преклюзивний і такий, що припиняє існуюче право на отримання відшкодування шкоди в розмірі регламентних виплат взагалі.

- Аналізуючи норми законодавства стосовно добросовісної поведінки всіх учасників правовідносин (стаття 13 ЦПК України) та принципу повного відшкодування шкоди (стаття 1166 ЦК України), ВП ВС з огляду на відсутність норми закону, що передбачає припинення в цьому випадку цивільного права на відшкодування, та з урахуванням із загального права особи на захист права в суді (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) дійшла висновку, що при добросовісній поведінці потерпілої особи та доведеності, що річний строк пропущено через незалежні від потерпілої особи причини, особа може отримати таке відшкодування, пред'явивши вимогу до страховика (страхової компанії) в судовому порядку протягом строку позовної давності.

ВИСНОВОК:

Відтак, аналізуючи зазначене законодавство в сукупності з загальними принципами цивільного права, як то добросовісність поведінки та спрямованість на відновлення порушеного права, слід дійти висновку, що потерпіла особа при відмові страховика (страхової компанії) у виплаті регламентних платежів у зв'язку з пропуском річного строку, має право на пред'явлення вимоги до страховика (страхової компанії) винної у спричиненні шкоди особи про відшкодування шкоди в межах страхової суми протягом строку позовної давності.

У випадку, якщо потерпіла особа звернеться до страховика (страхової компанії) за відшкодуванням шкоди з пропуском встановленого річного строку, однак доведе, що нею здійснено розумних заходів для отримання відшкодування за рахунок страховика, та строк пропущено через незалежні від потерпілої особи причини, вона має право на відшкодування шкоди в межах страхової суми за рахунок страховика (страхової компанії) винної у спричиненні шкоди особи, у тому числі у судовому порядку.

Велика Палата Верховного Суду **відступає від висновку Верховного Суду України** про те, що право потерпілого на відшкодування шкоди її заподіювачем є абсолютним, і суд не вправі відмовити в такому позові з тих підстав, що цивільно-правова відповідальність заподіювача шкоди застрахована (постанови Верховного Суду України від 20 січня 2016 року у справі №6-2808цс15, від 14 вересня 2016 року у справі №6-725цс16, від 26 жовтня 2016 року у справі №6-954цс16).

7. Постанова ВП ВС від 12 жовтня 2021 року у справі № 910/17324/19 (провадження № 12-12гс21)

Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи касаційну скаргу, мала вирішити такі питання:

- 1) чи є підстави вважати, що МТСБУ подало до страховика регресний позов через те, що забезпечений транспортний засіб встановили, а страховик був зобов'язаний, але не виплатив страхове відшкодування?
- 2) чи є юридичні підстави для стягнення зі страховика суми відшкодування, яке МТСБУ виплатило потерпілому?
- 3) чи може у спірних правовідносинах неподання заяви про страхове відшкодування впродовж одного року з часу ДТП бути підставою для відмови у позові МТСБУ?
- 4) чи відповідає страховик перед МТСБУ за виплачене останнім потерпілому відшкодування збитків, які страховик не мав обов'язку відшкодувати (франшиза)?
- 5) чи має значення у спірних правовідносинах договір про співпрацю МТСБУ зі страховиком щодо внутрішніх договорів страхування?

МТСБУ, яке виплатило потерпілому в ДТП відшкодування, вважаючи на момент такої виплати, що винуватець ДТП не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, але згодом дізналося про протилежне, має право на стягнення зі страховика винуватця ДТП суми відповідного відшкодування згідно зі статтею 1212 ЦК України.

МТСБУ не позбавлене можливості звернутися з такою вимогою в судовому порядку безвідносно до наявності відповідного (досудового) звернення.

На підставі статті 1212 Цивільного кодексу України МТСБУ може стягнути визначену в договорі суму франшизи з винуватця ДТП, який безпідставно зберіг ці кошти в себе.

8. Постанова ВП ВС від 11 грудня 2019 року в справі № 465/4287/15 (провадження № 14-406цс19) – чи обов'язкове попереднє звернення потерпілого у випадках, передбачених законом, до страховика із заявою про виплату страхового відшкодування та чи виключає право особи звернутися безпосередньо до суду із позовом про стягнення відповідного страхового відшкодування в межах річного строку.

Велика Палата Верховного Суду підтримала власний правовий висновок щодо порядку отримання потерпілим страхового відшкодування за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, визначивши, що попереднє звернення потерпілого у випадках, передбачених законом, до страховика із заявою про виплату страхового відшкодування не є обов'язковим та не виключає право особи звернутися безпосередньо до суду із позовом про стягнення відповідного страхового відшкодування в межах річного строку.

Можна зробити висновок, що підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування передбачені у статті 37 Закону № 1961-IV, їх перелік є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Потерпілий має право на відшкодування моральної шкоди, заподіяної затягуванням страховиком виплати відшкодування, порушенням зобов'язань за договором страхування.

9. Постанова ВП ВС від 05 грудня 2018 року у справі № 426/16825/16-ц (провадження № 14-497цс18)

Шкода, завдана внаслідок дорожньо-транспортної пригоди з вини водія, що керував автомобілем, який перебуває у володінні роботодавця, відшкодовується саме володільцем цього джерела підвищеної небезпеки, а не безпосередньо винним водієм. Спір між двома суб'єктами господарювання, потерпілим та власником автомобіля, повинен вирішуватися за правилами господарського судочинства.

Постанова ВП ВС від 04 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18) – **особа до якої подається позов СК чи особа, винна у скоєнні ДТП?**

Відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених у статті 37), чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності (стаття 3 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»).

Уклавши договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страховик на випадок виникнення деліктного зобов'язання бере на себе у межах суми страхового відшкодування виконання обов'язку страхувальника, який завдав шкоди. А тому страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, згідно зі статтями 3 і 5 вказаного Закону реалізує право вимоги, передбачене статтями 993 ЦК України та 27 Закону України «Про страхування», шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

Петров Є.В., суддя КЦС ВС, д.ю.н., професор
Верховний Суд, вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
<http://supreme.court.gov.ua>,
petrov.e@supreme.court.gov.ua
www.facebook.com/petroff_xp